

Kosta Nikolić, МИТ О ПАРТИ-
ЗАНСКОМ ЈУГОСЛОВЕНСТВУ, Бео-
град, Завод за уџбенике, 2015, 502.

Svest o postojanju izuzetno velikog broja naučnih, publicističkih i drugih radova o Komunističkoj partiji Jugoslavije i njenim predvodnicima, nastalih uglavnom u periodu između 1945. i 1991, može navesti na zaključak da je istraživanje ovog problema jalov i nepotreban posao, budući da je „o tome sve već napisano“. Međutim, dostupnost ranije nepoznatih arhivskih izvora i ponovno iščitavanje objavljenih, uz razvoj novih metodoloških pristupa u nauci, potvrđuju više puta izgovoreno „pravilo“ prema kome u historiografiji ne postoje zauvek „zatvorene“, odnosno u potpunosti istražene teme. Tragom ovih saznanja dr Kosta Nikolić, naučni savetnik Instituta za savremenu istoriju, tokom svog dosadašnjeg rada ukazivao je na „istoriografske beline“ u vezi sa određenim problemima iz istorije jugoslovenskog komunističkog pokreta. *Mit o partizanskom jugoslovenstvu* naziv je najnovije monografije, kojom je ovaj autor na jezgrovit način predstavio rezultate svog dugogodišnjeg naučnog interesovanja.

U prvom, najobimnijem poglavlju – *Komunisti i jugoslovenska ideja* – detaljno je analiziran proces preoblikovanja nacionalne politike KPJ tokom dvadesetih i tridesetih godina prošlog veka, izmeštanje težišta u partijskoj propagandi od klasnog ka nacionalnom u cilju „prodora u mase“ i osvajanja vlasti, potom promene u odnosu jugoslovenskih komunista prema zajedničkoj državi, otvaranje makedonskog i crnogorskog pitanja, razvoj i jačanje ideje „nacionalnog komunizma“ i formiranje nacionalnih komunističkih partija u Sloveniji i Hrvatskoj. Posvećujući goto-

vo polovinu svoje knjige ovim i drugim problemima iz međuratne istorije KPJ, autor je jasno ukazao na njihov značaj za razumevanje sveukupne politike partijskog vrha tokom i nakon Drugog svetskog rata. Mada je KPJ posle 1921. delovala u dubokoj ilegali i bez značajnog uticaja na politička dešavanja u zemlji, društveno-politički sistem u „Novoj Jugoslaviji“ izgrađen je upravo na osnovama rezolucija, zaključaka i odluka usvojenih na partijskim kongresima do 1941. Pored navedenog, autor je predstavio glavne tokove ideološko-političkih sukoba unutar KPJ tokom dvadesetih godina, bespoštednu borbu za prevlast u jugoslovenskom radničkom pokretu i politiku Kominterne koja je uklaњanjem „leve“ i „desne“ frakcije uspostavila potpunu kontrolu nad jugoslovenskom partijskom organizacijom.

U drugom poglavlju – *Nacionalne revolucije* – obrađeno je pitanje nacionalne politike KPJ u Drugom svetskom ratu. U pet manjih celina, naslovljenih prema svim potonjim jugoslovenskim republikama izuzev Srbije, razmatrane su specifičnosti u odnosu Partije prema „narodnim masama“ na određenom prostoru. Autorova odluka da prilikom sastavljanja ovog poglavlja izostavi potpoglavlje o Srbiji zasnovana je na činjenici da se srpsko pitanje, iako se o njemu na sednicama partijskog rukovodstva zvanično nikada nije govorilo, nalazilo u središtu nacionalnog pitanja u Jugoslaviji, te da ni status ostalih republika, pokrajina i oblasti nije mogao biti konačno određen bez prethodnog rešavanja pitanja položaja Srbije i srpskog naroda u celini. Ideja teritorijalne i nacionalne partikularizacije srpskog etničkog prostora, definisana već sredinom dvadesetih godina, ugrađena je u projekat izgradnje novog državnog organizma na federativnim osnovama,

koji je dosledno sproveden tokom Drugog svetskog rata. Posle oslobođenja zemlje najbrojniji jugoslovenski narod živeo je na teritoriji pet od ukupno šest jugoslovenskih republika, dok su iz njegovog nacionalnog korpusa izuzeti Crnogorci i Makedonci kojima većina „građanskih“ političara nije priznavala etničku ili nacionalnu individualnost. Otuda je autor zaključio da se formiranje federativne Jugoslavije u ratu odvijalo pod snažnim pritiskom svesti o trajnoj opasnosti od „velikosrpskog hegemonizma“.

Proces formiranja Narodne republike Srbije kao asimetrične federalne jedinice u jugoslovenskoj državi i obračun Partije sa političkim, „klasnim“ i „narodnim neprijateljima“ sprovedenim uporedo sa proterivanjem okupatora, predstavljeni su u trećem i četvrtom poglavlju – *Srbija u komunističkoj Jugoslaviji* i *Pobednici i poraženi*. Prateći glavne tendencije u delovanju Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, autor je naglasio značaj prostora Srbije za ishod završnih operacija za oslobođenje zemlje. S druge strane, pitanje budućeg položaja Srbije, njenih granica i unutrašnje teritorijalne organizacije, nije imalo primarno mesto u zvaničnoj politici KPJ. Problem autonomije Vojvodine, Kosova i Metohije i Sandžaka rešen je na samom kraju rata, bez otvorene diskusije na partijskim forumima.

Možda najupečatljivija mesta u monografiji *Mit o partizanskom jugoslovenstvu* jesu delovi posvećeni analizi određenih problema iz istorije KPJ o kojima se tokom postojanja socijalističke Jugoslavije nije mogla razviti naučna niti javna diskusija. Reč je o „osetljivim pitanjima“ čije je otvaranje moglo ugroziti vlast Partije i sveukupan društveno-politički sistem uspostavljen posle 1945.

Tako je autor ukazao na snagu „mita o velikosrpskom hegemonizmu“ koji nikada nije iščezao iz partijskog rečnika i na čijim osnovama je građen identitet srpskog naroda u socijalističkoj Jugoslaviji. Analizirajući saradnju jugoslovenskih komunista sa ustaškim pokretom tokom dvadesetih i prve polovine tridesetih godina autor je ukazao na „mit o čvrstoj antifašističkoj orijentaciji“ KPJ i Kominterne. Drugi svetski rat je, prema njegovim rečima, „pokazao svu dvosmislenost komunističkog antifašizma“. U periodu saradnje SSSR-a i Trećeg rajha (1939–1941) komunisti su Drugi svetski rat tretirali isključivo kao imperijalistički, dok su parole o borbi protiv fašizma i nacizma, ranije prisutne u partijskoj propagandi, bile u potpunosti skrajnute. U toku rata formiran je, takođe, „mit o autohtonoj, autentičnoj i spontanoj revoluciji“, koji je imao značajnog udela u kreiranju jugoslovenske spoljne politike u periodu Hladnog rata i blokovske podela sveta.

Konačno, autor je u svakom poglavlju predstavio razvoj „mita o partizanskom jugoslovenstvu“. Kratkotrajno projugoslovensko raspoloženje unutar KPJ bilo je tokom dvadesetih i prve polovine tridesetih godina potisnuto suprotnim, izrazito antijugoslovenskim stanovištem. Tada formirana teza o potrebi razbijanja „versajske tvorevine“, „proširene Srbije“ i „tamnice naroda“ bila je duboko utisnuta u svest novih kadrova, afirmisanih uporedo sa procesom političke izolacije nosilaca „socijaldemokratskih ostataka“ u redovima Partije. Promene u odnosu jugoslovenskih komunista prema Jugoslaviji u korist njenog očuvanja posle VII kongresa Kominterne 1935. predstavljale su odraz pritisaka iz Moskve, a ne rezultat korenitog zaokreta u ideologiji

i politici KPJ. Ranije usvojeni antijugoslavenski stavovi bili su snažnije izraženi u severnim i zapadnim delovima zemlje, pa je Josip Broz uoči početka Drugog svetskog rata upozoravao na „pogreške u držanju slovenačkih drugova“ koji su u svojim proglasima nedovoljno često isticali parolu odbrane Jugoslavije. U vezi s tim, autor je zaključio da „partizansko jugoslovenstvo nije jedinstven istorijski fenomen“, te da se ne može „posmatrati na isti način u svim delovima Jugoslavije i kod svih jugoslovenskih naroda“.

Pokazalo se da strah nesrpskih naroda od „integralnog jugoslovenstva“ nije nestao sa raspadom Kraljevine Jugoslavije. U drugoj zajedničkoj državi očuvanje prava na samoopredeljenje, definisanog unutar KPJ u međuratnom periodu, predstavljalo je garant nesmetanog razvoja jugoslovenskih naroda i republika i nudilo putokaz za borbu protiv „centralističko-birokratskih tendencija“. Pravo na samoopredeljenje iskorišćeno je u procesu razbijanja socijalističke Jugoslavije. Žestina nacionalnih i verskih sukoba u građanskom ratu 1991–1995. potvrđuje opravdanost naslova ove monografije.

Dušan Bojković

Dušan Nećak, „OSTPOLITIK“ WILLYA BRANDTA I JUGOSLAVIJA (1963.–1969.), Zagreb, Srednja Europa, Filozofska fakulteta, 2015, 279.

Vili Brant je jedno od najvećih imena evropske istorije posle Drugog svetskog rata. Zasluženu slavu i Nobelovu nagradu za mir stekao je svojim doprinosom politici popuštanja zategnutosti u blokovski podeljenoj Evropi i padanjem na kolena pred spomenikom žrt-

vama Varšavskog geta. Sa Jugoslavijom je imao mnogo više veza nego sa mnogim drugim zemljama, ali se naša istoriografija nije mnogo njime bavila. Dušan Nećak, profesor Univerziteta u Ljubljani i dobar poznavalac posleratne nemačke istorije, kao i veza dve nemačke države sa Jugoslavijom, poduhvatio se da donekle ispuni tu neopravdanu prazninu. Pošto je pre 14 godina objavio knjigu o Halštajnovoj doktrini i njejoj primeni u vidu prekida diplomatskih odnosa Savezne Republike Nemačke (SRN) sa Jugoslavijom zbog njenog priznanja Nemačke Demokratske Republike (NDR), (*Hallsteinova doktrina in Jugoslavija. Tito med Zvezno republiko Nemčijo in Nemško demokratično republiko*, Ljubljana, Filozofska fakulteta, 2002; hrvatsko izdanje: *Hallsteinova doktrina i Jugoslavija. Tito između Savezne Republike Njemačke i Demokratske Republike Njemačke*, Zagreb: Srednja Europa, 2004), u novoj knjizi, koja je u originalu izašla 2014. godine („*Ostpolitik*“ *Willyja Brandta in Jugoslavija (1963–1969)*, Ljubljana 2014), bavi se počecima demontaže Halštajnovе doktrine na primeru Jugoslavije. Knjigu čine predgovor i dva glavna dela, epilog i četiri priloga. Prvi deo je uvodni i tiče se nastanka „Nove istočne politike“, dok je drugi posvećen obnovi diplomatskih odnosa sa Jugoslavijom u vreme kada je Vili Brant bio ministar inostranih poslova u vladi „Velike koalicije“.

Prvi deo sadrži pet poglavlja i obuhvata gotovo polovinu knjige. Može se učiniti da je to suviše, ali je po našem mišljenju taj uvodni deo s jedne strane nužan za razumevanje drugog, a s druge, predstavlja vrlo uspeo sintetički prikaz „Nove istočne politike“ i upoznaje čitaoca sa Brantovim životom i karijerom. Kako na bivšim jugoslovenskim prostorima ima jako malo literature o